

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента, доктора географічних наук, доцента, доцента кафедри
географії та менеджменту туризму географічного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**

Бучко Жанни Іванівни

на дисертацію

Захарчука Івана Володимировича

**«ПЕРЦЕПЦІЙНО-ПРОСТОРОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ІСТОРИКО-
ГЕОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ»,**

**подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 –
Географія з галузі знань 10 – Природничі науки.**

1. Актуальність теми дисертації

Сучасний етап розвитку України знаменується кардинальними трансформаціями просторової організації суспільства. Ці зміни зумовлені синергетичним впливом реформи децентралізації, масштабних міграційних рухів та наслідків повномасштабної збройної агресії Російської Федерації.

Реформа децентралізації, ініційована у 2014-2015 рр., докорінно модернізувала систему адміністративно-територіального устрою. Створення територіальних громад, укрупнення районів та перерозподіл управлінських повноважень сформували нову просторову реальність. Водночас ці процеси нерідко вступають у дисонанс із усталеними ментальними уявленнями населення про регіональні межі та власну просторову приналежність.

Воєнний чинник, спричинений повномасштабним вторгненням 2022 року, надав зазначеним трансформаціям якісно нового виміру. Масове внутрішнє переміщення мільйонів громадян, значна частина яких інтегрувалася в соціокультурний простір західних областей України, суттєво інтенсифікувало процеси трансформації регіональних ідентичностей. Взаємодія носіїв різних просторових образів створила передумови для конструювання принципово нових, гібридних форм територіальної самоідентифікації, що є особливо характерним для сучасної молоді.

За таких умов особливої наукової ваги набуває проблематика регіональної ідентичності та просторового самовизначення індивідів, зокрема у регіонах із виразним розривом між офіційними адміністративними межами та ментальними образами простору. Традиційні адміністративно-територіальні одиниці, значною мірою успадковані від радянської доби, часто не збігаються зі стійкими уявленнями населення про соціокультурні межі рідного краю. Це породжує феномен «фантомних» кордонів — ліній, які є латентними на офіційних картах, проте залишаються ментально реальними у колективній свідомості мешканців громад.

Окреслена проблематика є максимально гострою для західних регіонів України, де питомою рисою соціокультурного розвитку є збереження глибокого зв'язку населення з історико-географічними краями: Галичиною, Волинням, Поділлям, Буковиною та Закарпаттям. Комплексне дослідження суб'єктивного сприйняття та ідентифікації цих територій в умовах

децентралізації, інтенсивних міграційних потоків та воєнного стану є критично необхідним для теоретичного осмислення нових моделей просторової ідентичності, а також для розробки ефективної стратегії регіональної політики. Вищезазначене зумовлює актуальність, теоретичну та практичну значущість обраного напрямку наукового пошуку.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана на кафедрі географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і є частиною наукової кафедральної теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (№ державної реєстрації 0121U100332).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Аналіз дисертації та публікацій Захарчука І. В. дає підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки і рекомендації дослідження є достовірними, достатньо науково обґрунтованими, теоретично доведеними і підтвердженими їх реалізацією. Про це свідчить досягнута в дисертації послідовна мотивована логіка викладу матеріалів дослідження, аргументована узгодженість їх з наявними теоретико-методологічними, методичними, регіональними, прикладними опрацюваннями попередників – представників перцепційної, когнітивної географії та ментального картографування.

Обґрунтованість і достовірність оригінальних авторських розробок дисертанта забезпечена належною апробацією результатів дослідження на наукових конференціях (3) та достатнім ступенем опублікованості власних результатів (список публікацій за темою дисертації налічує 8 позицій).

Робота вписується у контекст географічних знань, що свідчить про оволодіння дисертантом методології наукових досліджень. Окрім загальнонаукових, використані спеціальні методи та підходи: перцепційно-географічного анкетування; ментального картографування; порівняльно-географічний; історико-географічний, картографічний; геоінформаційний; статистичний; типізації.

Для вирішення завдань дисертаційного дослідження автором опрацьовано 202 літературні джерела (в тому числі 79 іноземною мовою), матеріали Державної служби статистики України, паспорти територіальних громад, картографічні матеріали, опрацьовані у ГІС-пакетах QGIS та GRASS GIS, відкриті дані з OpenStreetMap, а також первинні емпіричні дані авторського перцепційно-географічного опитування «Дослідження регіональної ідентичності західних регіонів України».

4. Структура дисертації

Структура і зміст дисертаційного дослідження Захарчука Івана Володимировича релевантні меті і поставленим завданням та презентують отримані результати, відповідають загальноприйнятим вимогам до наукових робіт такого рівня, вирізняються логічністю викладу та узгодженістю між розділами. Роботу виконано сучасною професійною українською мовою.

Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок (із них 153 сторінки - основний текст). Структурно робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 7 додатків. Ілюстративний матеріал включає 1 таблицю та 22 рисунки (з яких 21 - картосхема).

Перший розділ присвячений теоретико-методичним засадам засадам досліджень перцепційно-просторової ідентифікації історико-географічних земель. У другому розділі проаналізовано чинники формування історико-географічних земель та їх перцепційне сприйняття. Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель західних регіонів України розглянута у третьому розділі. Підсумком та логічним завершенням дослідження є четвертий розділ, в якому викладено результати емпіричних досліджень перцепції населення історико-географічних земель. Висновки логічно узагальнюють результати досліджень відповідно поставленим завданням. Оформлення роботи відповідає вимогам до дисертацій.

5. Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист

Наукова новизна отриманих результатів обумовлена поглибленням теоретико-методичних засад формування просторових регіональних ідентичностей населення західних регіонів України в умовах реформи децентралізації та повномасштабної війни. Уперше виявлено і описано феномен перехідних (гібридних) ідентичностей як специфічного стану просторової свідомості з одночасною ідентифікацією як з історичними, так і адміністративними утвореннями. Вперше описано механізми формування ментальних образів історико-географічних земель, визначено «фантомні» кордони за ступенем стійкості. Типологія історико-географічних земель західних регіонів України за ступенем стійкості ментальних меж та рівнем трансформації їх функціонального призначення є операційним аналітичним інструментом, якого не застосовували у попередніх дослідженнях, що підтверджує новизну та значущість дослідження.

Удосконалення методики комплексного перцепційно-географічного дослідження просторового сприйняття та ідентичності завдяки поєднанню анкетування, ментального картографування, статистичних методів та ГІС-аналізу є методичним внеском, що може бути використаний для подальших досліджень регіональних просторових ідентичностей з урахуванням сучасних суспільно-географічних трансформацій. Удосконалення понятійно-термінологічного апарату перцепційної географії та класифікації чинників формування регіональної просторової ідентичності також є самостійними результатами, що доповнюють наукову новизну.

6. Практичне значення результатів дослідження

Отримані наукові результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в різних сферах освіти, науки та практики, зокрема дослідження пов'язане з навчальним процесом географічного факультету Чернівецького національного університету під час викладання відповідних освітніх компонентів суспільно-географічного спрямування: соціальної, регіональної

та перцепційної географії. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження визначається їх спрямованістю на вирішення прикладних завдань при розробці стратегій регіонального та місцевого розвитку, плануванні рекреаційної діяльності та брендуння туристичних destinations, проектуванні освітніх програм з регіональної географії та краєзнавства.

Запропоновану в роботі методику комплексного перцепційно-географічного дослідження, що поєднує анкетування, ментальне картографування, ГІС-модулювання та статистичні методи, можна використовувати у подальших прикладних дослідженнях та під час відповідних досліджень для інших регіонів України.

7. Відсутність порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота Захарчука Івана Володимировича є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним із дотриманням усіх норм академічної доброчесності. Усі запозичені ідеї, теоретичні положення, статистичні дані та результати інших авторів супроводжуються коректними й вичерпними посиланнями на першоджерела. Детальний аналіз змісту праці засвідчив відсутність ознак плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних. Оформлення бібліографічного списку та цитування літературних джерел відповідають чинним стандартам, що забезпечує прозорість і відтворюваність результатів.

Сформульовані в роботі наукові положення, узагальнення, методичні підходи та висновки мають самостійний характер і є результатом власних досліджень автора, що підтверджується змістом дисертації та його опублікованими працями. Здобувач продемонстрував сумлінність у роботі з джерельною базою, дотримуючись принципів об'єктивності, достовірності та критичного аналізу.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Оцінюючи дисертаційну роботу загалом позитивно, необхідно звернути увагу на висновки і твердження, які є підґрунтям для дискусії. Це стосується, зокрема, таких питань:

1. У методичному інструментарії дисертант зазначає, що в межах опитування респондентам пропонувалося обрати «правильне» історико-географічне районування (за Крулем В.П.) серед чотирьох запропонованих картосхем. Дискусійним є сам підхід оцінки суб'єктивного сприйняття простору (що є ядром перцепційної географії) крізь призму «правильності» чи «помилковості» з погляду академічної географії. Доцільно було б обговорити, чи не викривлює такий квазі-іспитовий підхід реальні повсякденні ментальні образи простору, замінюючи їх намаганням респондента продемонструвати загальну ерудицію.

2. Попри вражаючий обсяг емпіричної бази (7266 респондентів) та обґрунтовану низьку статистичну похибку, збір первинних даних здійснювався виключно в онлайн-форматі на платформі LimeSurvey. Такий підхід неминуче накладає обмеження на участь старших вікових груп та сільського населення, які можуть мати нижчий рівень цифрової грамотності,

але водночас виступати найстійкішими носіями традиційної історико-культурної ідентичності. Бажано почути пояснення здобувача, як саме нівелювався цей цифровий дисбаланс у вибірці.

3. У науковій новизні автор декларує вдосконалення понятійно-термінологічного апарату через диференціацію понять «сприймання» як перцепційного процесу органів чуття та «сприйняття» як когнітивного часового результату. Проте, зважаючи на масштаби досліджуваних об'єктів (цілі історико-географічні землі, як-от Галичина чи Волинь), у тексті дисертації межа між цими поняттями дещо розмивається. Виникає питання, наскільки доречно використовувати категорію чуттєвого «сприймання» стосовно макропросторових географічних об'єктів, які людина фізично не здатна охопити органами почуттів одномоментно?

4. У назві дисертації та в тексті базовими об'єктами виступають «історико-географічні землі», однак у публікаціях автора та окремих підрозділах паралельно використовуються терміни «історико-географічні краї» та «історичні регіони». Потребує додаткового роз'яснення в межах дискусії, чи розглядає автор ці поняття як повні синоніми, чи між ними існує чітка ієрархічна підпорядкованість у суспільно-географічному вимірі.

5. Автор справедливо зазначає, що дослідження проводилося в період повномасштабної війни, яка суттєво вплинула на міграційні рухи та інтеграцію ВПО. Разом із тим, у роботі досліджується також вплив реформи децентралізації. Оскільки ці процеси наклалися в часі, дисертанту варто чіткіше окреслити аналітичні критерії, за якими йому вдалося сепарувати (розділити) вплив саме військового чинника від інституційного впливу децентралізації на трансформацію регіональної самосвідомості населення.

6. У практичному значенні роботи наголошується на можливості використання результатів для формування меж громад та розробки регіональних стратегій. Проте офіційне адміністративно-територіальне планування та децентралізація в Україні вже пройшли свій основний етап затвердження меж громад та районів у 2020 році. У зв'язку з цим виникає дискусійне питання: яким конкретно чином розроблені рекомендації щодо врахування «фантомних» кордонів та гібридних ідентичностей можуть бути інтегровані в уже сформовану нормативно-правову та територіальну систему сучасної України?

Водночас викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Захарчука І.В. вирізняється новизною, розкриваючи геопросторову ідентичність через призму суб'єктивного сприйняття населенням простору, є самостійною та завершеною науковою працею, теоретичні та практичні результати якої характеризуються логічністю побудови та актуальністю, вирішують конкретне наукове завдання і складають значний внесок для розвитку географічної науки.

Опираючись на актуальність теми, обсяг виконаних досліджень, новизну і наукову цінність отриманих результатів, дисертація «Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель західних регіонів України» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.).

Вважаю, що ЗАХАРЧУК Іван Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 – Географія, галузь знань 10 – Природничі науки.

Рецензент:

доктор географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та менеджменту
туризму Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

 Жанна БУЧКО

28.05.2026 р.

Підпис *Бучко ж.* засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Львівська І. І.
" 28 " травня 2026

